

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: РИЗИК, ЗАГРОЗА, НЕБЕЗПЕКА

ГАВЛОВСЬКА Наталія Іванівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-1084-2853>
e-mail: nataligavlovska@gmail.com

ПАРАСКЕВИЧ Вікторія Сергіївна

магістр з менеджменту
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-0775-196X>
e-mail: vikap@ukr.net

СЕМЕНЧЕНКО Віталій Миколайович

здобувач PhD
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0009-0005-9702-9137>
e-mail: vitaly7894@gmail.com

ЯБЛОНСЬКИЙ Тарас Ігорович

здобувач PhD
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0009-0009-9814-3782>
e-mail: ya.taras88@gmail.com

У статті наведено особливості застосування терміну «економічна безпека», який розглядається на різних рівнях: мікро-, мезо- та макрорівнях. На макрорівні економічна безпека держави визначається її здатністю забезпечити стійкість та процвітання національної економіки, і включають стабільність фінансової системи, розвиток інфраструктури, рівень безробіття та інфляції, бюджетний дефіцит і державний борг; на мезорівні - відображає здатність конкретних галузей та регіонів до стійкості та розвитку в умовах глобальних та національних економічних труднощів, і передбачає диверсифікацію галузей, регіональний розвиток, залежність від імпорту і експорту тощо; на мікрорівні - здатністю окремих підприємств і організацій до функціонування та конкурентоздатності на ринку, і охоплює фінансову стабільність, здатність реагування на зміни на ринку, виробничі процеси та ланцюги постачання. Автор акцентує увагу на своєчасності застосування захисного підходу при розгляді поняття «економічна безпека підприємства» у зв'язку із поточною ситуацією в Україні, що характеризуються нестабільністю зовнішнього середовища та повномасштабними військовими діями. Захисний підхід передбачає акцент на захисті від можливих загроз та ризиків, а не на активному розвитку чи використанні можливостей. Таким чином, під поняттям економічна безпека підприємства автор розуміє стан захищеності усіх сфер діяльності та інтересів підприємства від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників. Поняття економічної безпеки тісно пов'язано із поняттями ризик, виклик, загроза, небезпека. Тому, у статті проаналізовані ці поняття та зроблені відповідні висновки, окрема: ризик – це загальне поняття, яке вказує на потенційну небезпеку, але не конкретизує, як саме ця небезпека проявляється; виклик – це конкретний аспект або ситуація, що створює можливості або загрози, і може бути частиною загального ризику; загроза – це конкретна причина небезпеки; небезпека – це конкретний негативний наслідок, що виникає у результаті зазначеної загрози. На підставі зроблених висновків автором подано схему, що відображає прояв та взаємозв'язок деструктивних факторів (ризик, виклик, загроза, небезпека). Окрім того, наведено методи оцінки ризиків.

Ключові слова: економічна безпека, захисний підхід, ризик, виклик, загроза, небезпека, методи оцінки ризиків.

THEORETICAL CONCEPTS OF ECONOMIC SECURITY: RISK, THREAT, DANGER

Nataliia HAVLOVSKA, Viktoria PARASKEVICH, Vitaly SEMENCHENKO, Taras GABLONSKIИ

Khmelnytskyi National University

The article highlights the specific definition of the term “economical safety”, which can be observed at different levels: micro-, meso- and macro-levels. On the macroeconomic level, the economic security of the state is determined by the aim of ensuring the stability and prosperity of the national economy, and includes the stability of the financial system, infrastructure development, the extent of unemployment, inflation, budget deficit, and sovereign wealth; on the meso-level - shows the progress of specific fields and regions of stability and the evolution of global and national economic issues, and conveys the diversification of industries, regional development, import and export dependency; on the micro-level - the capacity of individual enterprises and organizations to operate and compete in the marketplace, and covers financial stability, and covers financial stability, market responsiveness, manufacturing processes and supply chains. The author emphasizes on the relevance of the defensive approach when considering the concept of “economical business security” related to the current situation in Ukraine, which is characterized by the instability of the external environment and large-scale military actions. The defense approach conveys an emphasis on protecting against possible threats and risks, rather than on the active development and recovery of opportunities. Thus, under the concept of economic security of enterprise, the author understands the protection of all spheres of activity and interests of

---

enterprise from the negative influence of external and internal factors. The concept of economic security is closely related to the concepts of risk, challenge, threat, and danger. Therefore, the article analyzes these concepts and draws the appropriate conclusions, a separate one: risk is a general concept that indicates a potential danger, but does not specify how exactly this danger manifests itself; a challenge is a specific aspect or situation that creates opportunities or a threat and may be part of the overall risk; threat is a specific cause of danger; danger is a specific negative consequence resulting from the specified threat the identified threat. The scheme is given, made on the basis of the author conclusions, that reflects the manifestation and interrelation of destructive factors (risk, challenge, threat, danger). In addition, risk assessment methods are provided.

Key words: economic safety, defense approach, risk, challenge, threat, risk assessment methods.

Гавловська Н. Параскевич В., Семенченко В., Яблонський Т. (2023) Теоретичні концепти економічної безпеки: ризик, загроза, небезпека. *DEVELOPMENT SERVICE INDUSTRY MANAGEMENT*, (3), 35-39. [https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3\(5\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3(5))

Havlovska N., Paraskevich V., Semenchenko V., Gablonskii T. (2023) Theoretical concepts of economic security: risk, threat, danger. *DEVELOPMENT SERVICE INDUSTRY MANAGEMENT*, (3), 35-39. [https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3\(5\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3(5))

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Економічна безпека охоплює різні аспекти діяльності підприємства та його взаємодію із зовнішнім середовищем. Основним завданням функціонування економічної безпеки є захист підприємства від фінансових, економічних, політичних та інших ризиків та загроз, і включає аналіз ризиків, їх ідентифікацію та управління ними. В цілому загально визнано, що економічна безпека підприємства – це стан, коли підприємство може ефективно функціонувати та розвиватися в умовах динамічної зміни зовнішніх умов, зокрема економічних, соціальних, політичних та інших, маючи достатні ресурси і можливості для оперативного пристосування до змін і подолання наявних загроз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Теоретичний базис економічної безпеки досліджувався у працях Алькеми В., Варналія З., Васильціва Т., Гавловської Н., Козаченко Г., Ляшенко О., Овчаренка Є., Погорелова Ю., Рудніченка Є. та інших науковців. Стосовно напрацювань у сфері управління ризиками досліджувалися у працях Найта Ф., Останкова Л., Рудніченка Є. та інших науковців.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства», а також аналіз взаємопов'язаних понять ризик, виклик, загроза, небезпека.

Виклад основного матеріалу

Економічна безпека є важливим аспектом стабільності та успішності держави, галузей, регіонів та організацій в умовах нестабільності та загроз. Вперше термін «економічна безпека» використано в середині ХХ століття в контексті політичної та військової безпеки. Пізніше він почав використовуватися для опису економічних аспектів безпеки. Активізація питань пов'язаних з економічною безпекою відбулася після закінчення Другої світової війни і створення Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. Під час Холодної війни економічна безпека була ключовою тематикою, оскільки економічна політика стала важливим знаряддям впливу на глобальні події. А поняття «економічна безпека» використовувалося для опису здатності країн забезпечити стійкість їх економік та майбутній розвиток. Після розпаду Радянського союзу термін «економічна безпека» почав активно розглядатися на підприємницькому, корпоративному та інших аспектах господарської діяльності.

На даний момент термін «економічна безпека» розглядається з різних точок зору розглядається на різних рівнях: мікро-, мезо- та макrorівнях. На макrorівні економічна безпека держави визначається її здатністю забезпечити стійкість та процвітання національної економіки, і включають стабільність фінансової системи, розвиток інфраструктури, рівень безробіття та інфляції, бюджетний дефіцит і державний борг. На мезорівні економічна безпека відображає здатність конкретних галузей та регіонів до стійкості та розвитку в умовах глобальних та національних економічних труднощів, і передбачає диверсифікацію галузей, регіональний розвиток, залежність від імпорту і експорту тощо. На мікрорівні економічна безпека визначається здатністю окремих підприємств і організацій до функціонування та конкурентоздатності на ринку, і охоплює фінансову стабільність, здатність реагування на зміни на ринку, виробничі процеси та ланцюги постачання.

Економічну безпеку підприємства в науковій літературі визначають у відповідності до різних підходів, зокрема ресурсного (як ефективне використання ресурсів підприємства), захисного (як захист інтересів / діяльності), стійкісний (як стійкість підприємства / системи економічної безпеки підприємств), процесний (як процес забезпечення стабільності / безпеки його функціонування). Враховуючи поточні ситуацію в Україні, зокрема військові дії та спад економічного розвитку, найбільш прийнятним є захисний підхід. Захисний підхід передбачає акцент на захисті від можливих загроз та ризиків, а не на активному розвитку чи використанні

можливостей. Цей підхід є прийнятним в умовах високого ризику діяльності підприємства та нестабільності ринку. Таким чином, на нашу думку, під поняттям економічна безпека підприємства слід розуміти стан захищеності усіх сфер діяльності та інтересів підприємства від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників.

Поняття економічної безпеки тісно пов'язано із поняттями ризик, виклик, загроза, небезпека [8, 9, 12]. А теорія ризику вивчає вплив загроз та ризиків на безпеку економічних систем та організацій. Ця теорія допомагає аналізувати різноманітні загрози, визначати їх ймовірність та вплив, розробляти стратегії та заходи з метою зменшення ризику та забезпечення стійкості економічної діяльності.

Американський економіст Френк Найт – автор теоретичної концепції ризику та невизначеності, запропонував розрізняти вимірну та невимірну невизначеність. На його думку, термін «ризик» використовується для позначення першого типу невизначеності та власне термін «невизначеність» – для другого. Економічна невизначеність – це умови прийняття економічних рішень, зміни яких важко передбачити, а ймовірність їх настання не можна оцінити [5]. В науковій літературі існують різні підходи щодо трактування сутності поняття «ризик», які наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз підходів щодо сутності поняття «ризик»

Автор, джерело	Визначення поняття
Брітченко І. Г. [1]	можливість настання несприятливої події, що виникає в умовах невизначеності і спричиняє ймовірності понесення збитків або недоодержання прибутку підприємством
Головач Т. В., Грушевицька А. Б., Швид В. В. [2]	дисперсія дійсних і очікуваних результатів
Донець Л. І. [3]	діяльність, яка пов'язана із подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, коли є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення майбутнього результату, і відхилення від мети
Лазовський Дж. [11]	можливість появи збитків
Ляшенко О.М. [4]	усвідомлена частина загрози і як свідомо дію, що може мати негативні наслідки та стати загрозою
Останкова Л. А., Шевченко Н. Ю. [6]	імовірність події чи споріднених подій, які спричинюють виникнення збитків у об'єкта, який володіє даним ризиком
Пазєва Г.М. [7]	відхилення від певної поставленої мети залежно від ситуації, що настала в певний час
Рудніченко Є. М. [10]	це об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин)

Тобто, ризик – це можливість виникнення негативних подій або втрат при прийнятті рішень або виконанні конкретних дій

Поряд із поняттям ризик, варто розглянути поняття виклик, загроза та небезпека. Під викликом варто розуміти конкретну ситуацію, завдання або умову, яка створює проблеми або можливості для подолання. Загроза – це конкретний фактор або подія, яка може завдати шкоди або стати причиною небезпеки. Небезпека – це можливість реальної шкоди, яка виникає в результаті конкретної загрози або події. Деструктивні фактори, такі як ризик, виклик, загроза та небезпека, є важливими поняттями в контексті управління ризиком та забезпечення безпеки. Вони мають певні відмінності, а саме:

- а) ризик – це загальне поняття, яке вказує на потенційну небезпеку, але не конкретизує, як саме ця небезпека проявляється;
  - б) виклик – це конкретний аспект або ситуація, що створює можливості або загрозу, і може бути частиною загального ризику;
  - в) загроза – це конкретна причина небезпеки;
  - г) небезпека – це конкретний негативний наслідок, що виникає у результаті зазначеної загрози.
- Деструктивні фактори, їх проява та різниця представлені на рис. 1.

Рис. 1. Деструктивні фактори (ризик, виклик, загроза, небезпека), їх проява та взаємозв'язок

Ризики і загрози впливають на складові системи економічної безпеки підприємства та особливості її функціонування. Вони є важливими аспектами у стратегічному забезпеченні економічної безпеки підприємства. Існує безліч методів оцінки ризиків, які наведено в науковій літературі. Деякі їх представлені у табл. 2.

При формування системи економічної безпеки підприємства важливо враховувати різноманітні ризики та загрози, що можуть вплинути на його діяльність. Їх врахування дозволяє створити більш комплексну систему забезпечення економічної безпеки, яка може реагувати на різноманітні ризики та загрози, забезпечуючи стійкість та розвиток в умовах невизначеності та постійних змін.

Таблиця 2

Методи оцінки ризиків

Найменування методів оцінки ризиків	Показники оцінки ризиків	Можливість застосування	Переваги методу	Недоліки методу
Методи оцінки втрат (результатів)	Ймовірнісні характеристики втрат (результатів)	Застосовуються для визначення недоотриманого результату (отримані збитки)	Дозволяє оцінити ризик у кількісному вимірі (недоотримання прибутку)	Дозволяє оцінити ризик лише у момент отримання певного результату. Не можливість визначення точної шкоди чи результату
Статистичні методи	Застосування математичних методів, зокрема математичного очікування, середньоквадратичне відхилення, дисперсія, варіація	Застосовується для розрахунку різних показників але за наявності даних за кілька попередніх періодів (років)	Точність розрахунків	Велика кількість вихідних даних для проведення розрахунків
Комбіновані методи	Комплексний показник ризику	Використовується для вирішення складних завдань, у разі потреби використання кількох методів	Дозволяє при оцінюванні ризику вирішити багаторівневі задачі	Складність розрахунків: велика кількість показників та даних
Метод «дерева рішень»	Побудова у вигляді «дерева рішень» різних варіантів (шляхів) розвитку та впливу ризиків	Застосовується для розрахунку різних ймовірностей. Дозволяє оцінити кожен шлях і обрати оптимальний	Графічна побудова різних варіантів рішень	Велика ймовірність неточних прогнозів
Метод аналогій	Порівняння різних варіантів за визначеними показниками	Застосовується для розрахунку критичних співвідношень та проведення аналізу відхилень	Простота застосування	Оцінює відхилення від критичних значень та потребує створення «шкали», для цих розрахунків

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проблематика економічної безпеки підприємств досліджується тривалий період часу, однак в умовах війни це питання загострюється і набуває ще більшої актуальності. На рівні держави економічна безпека визначається її здатністю забезпечити стабільну стійкість та розвиток національної економіки, що включає стабільність функціонування фінансової системи, розвиток загальної інфраструктури, низький рівень безробіття та інфляції, регулювання бюджетного дефіциту і державного боргу. На рівні регіону економічна безпека відображає здатність конкретних галузей та окремих регіонів до систематичного розвитку в умовах глобальних та національних економічних трансформацій, що передбачає широку диверсифікацію галузей, певний регіональний розвиток, зниження залежності від імпорту і експорту тощо.

В цілому загально визнано, що економічна безпека підприємства – це стан, коли підприємство може ефективно функціонувати та розвиватися в умовах динамічної зміни зовнішніх умов, зокрема економічних, соціальних, політичних та інших, маючи достатні ресурси і можливості для оперативного пристосування до змін і подолання наявних загроз.

У роботі визначено основні чинники, що впливають на складові системи економічної безпеки підприємства, а саме: галузь і особливості діяльності підприємства; розмір та загальна структура підприємства; визначена корпоративна культура і стиль управління; зовнішні загрози та наявні ризики; стратегія та основні стратегічні цілі підприємства. Представлено теоретичне обґрунтування понять небезпека, виклик, загроза та ризик, а також наведено їх основні характеристики і відмінності.

Література

1. Брітченко І. Г. Регіональне банківське ринковедення (теорія, методологія, технологія) / І. Г. Брітченко // Теорія регіонального банківського ринковедення. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2002. – 123 с.
2. Головач Т. В. Ризик-менеджмент: зміст і організація на підприємстві / Т. В. Головач, А. Б. Грушевицька, В. В. Швид // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №3. – Т.1 – С. 157-163.
3. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навч. посіб. / Л. І. Донець. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
4. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія / О. М. Ляшенко. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.
5. Останкова Л. А. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками : навч. посіб. / Л. А. Останкова, Н. Ю. Шевченко. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.

6. Пазєєва Г. М. Комплексна діагностика в забезпеченні економічної безпеки підприємств (на матеріалах транспортноекспедиційних підприємств України) / Г. М. Пазєєва. – Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2017. – 291 с.
7. Рудніченко Є. М. Деталізація загроз безпекового середовища та аналіз існуючих підходів до оцінювання економічної безпеки підприємств / Є. М. Рудніченко, Н. І. Гавловська, В. І. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2018. – №5. – С. 283–288.
8. Рудніченко Є. М. Стійкий економічний розвиток вітчизняних підприємств: стан та загрози / Є. М. Рудніченко, Н. І. Гавловська, В. І. Гавловська // Соціально-економічний розвиток регіону в контексті міжнародної інтеграції. – 2017. – № 25 (14). – С. 144–147.
9. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства / Є. М. Рудніченко // Економіка, менеджмент, підприємництво. – 2013. – № 25. – С. 188–195.
10. Łazowski J. Wstęp do nauki o ubezpieczeniach / J. Łazowski. – Warszawa : PZU, 1934. – S. 7.
11. Rudnichenko Y., Dzhereliuk I., Mykhalchyshyna L., Savina S., Pokotylova V., Havlovskaya N. Safe interaction management of state institutions and business entities based on the concepts of evolutionary economics: modeling and scenario forecasting of processes. *Tem Journal*, 2020, Vol. 9 (1), pp. 233-241.

References

1. Brytchenko Y. H. Rehyonalnoe bankovskoe rinkovedenye (teoriya, metodolohiya, tekhnolohiya) / Y. H. Brytchenko // *Teoriya rehyonalnogo bankovskoho rinkovedenya*. – Donetsk : DonDUET, 2002. – 123 s.
2. Holovach T. V. Ryzhik-menedzhment: zmist i orhanizatsiia na pidpriemstvi / T. V. Holovach, A. B. Hrushevytska, V. V. Shvyd // *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu*. – 2009. – №3. – T.1 – S. 157-163.
3. Donets L. I. Ekonomichni ryzyky ta metody yikh vymiryuvannya : navch. posib. / L. I. Donets. – Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury, 2006. – 312 s.
4. Liashenko O. M. Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: monohrafiia / O. M. Liashenko. – Luhansk : Vydvo SNU im. V. Dalia, 2011. – 400 s.
5. Ostankova L. A. Analiz, modeliuвання ta upravlinnia ekonomichnyimi ryzykamy : navch. posib. / L. A. Ostankova, N. Yu. Shevchenko. – Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury, 2011. – 256 s.
6. Paziieva H. M. Kompleksna diahnozyka v zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv (na materialakh transportnoekspedytsiinykh pidpriemstv Ukrainy) / H. M. Paziieva. – Kyiv: Universytet ekonomiky ta prava «KROK», 2017. – 291 s.
7. Rudnichenko Ye. M. Detalizatsiia zahroz bezpekovooho seredovyscha ta analiz isnuuyuchykh pidkhodiv do otsiniuvannya ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv / Ye. M. Rudnichenko, N. I. Havlovskaya, V. I. Havlovskaya // *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky*. – 2018. – №5. – S. 283–288.
8. Rudnichenko Ye. M. Stiikiy ekonomichnyy rozvytok vitchyzniannykh pidpriemstv: stan ta zahrozy / Ye. M. Rudnichenko, N. I. Havlovskaya, V. I. Havlovskaya // *Sotsialno-ekonomichnyy rozvytok rehionu v konteksti mizhnarodnoi intehtatsii*. – 2017. – № 25 (14). – S. 144–147.
9. Rudnichenko Ye. M. Zahroza, ryzhik, nebezpeka: sutnist ta vzaiemozv'язok iz systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / Ye. M. Rudnichenko // *Ekonomika, menedzhment, pidpriemnytstvo*. – 2013. – № 25. – S. 188–195.
10. Łazowski J. Wstęp do nauki o ubezpieczeniach / J. Łazowski. – Warszawa : PZU, 1934. – S. 7.
11. Rudnichenko Y., Dzhereliuk I., Mykhalchyshyna L., Savina S., Pokotylova V., Havlovskaya N. Safe interaction management of state institutions and business entities based on the concepts of evolutionary economics: modeling and scenario forecasting of processes. *Tem Journal*, 2020, Vol. 9 (1), pp. 233-241.